

O‘TKIR HOSHIMOVNING “IKKI ESHIK ORASI” ROMANIDA URUSH YILLARI VA INSONIY QADR-QIMMAT TALQINI.

*Andijon Iqtisodiyot va Pedagogika
Universiteti Boshlang‘ich ta‘lim 1-kurs
TALABASI: Mirzayeva Muazzam
Ilmiy rahbar: Qanoatova Nazokatxon.*

Annotatsiya

Ushbu maqolada O‘zbekiston xalq yozuvchisi O‘tkir Hoshimovning “Ikki eshik orasi” romanida Ikkinchi jahon urushi yillaridagi insoniy taqdir, xalqning sabr-toqati, urf-odatlar va milliy qadriyatlar badiiy tasvir orqali qanday yoritilganini tahlil qilinadi. Asarda urushning insoniyatga keltirgan azob-uqubatlari, xalqning fidoyiligi va ma’naviy kuchi realistik obrazlar vositasida ifodalangan. Maqola roman kompozitsiyasi, personajlar talqini va folklor elementlarining badiiy funksiyasini ilmiy asosda tahlil qiladi.

Kalit so‘zlar: O‘tkir Hoshimov, urush yillari, xalq obrazlari, folklor, realistik tasvir, milliy qadriyatlar.

Kirish

O‘zbek adabiyoti taraqqiyotida XX asrning ikkinchi yarmi muhim bosqich bo‘lib, ayniqsa, realistik adabiy maktab vakillarining badiiy asarlari orqali xalq hayotining turli jabhalari chuqur yoritildi. Bu davrda ijod qilgan ijodkorlar orasida O‘tkir Hoshimov o‘ziga xos o‘ringa ega bo‘lib, uning asarlari o‘zbek xalqining ruhiy olamini, axloqiy qarashlarini va jamiyatdagi murakkab ijtimoiy holatlarni tasvirlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

O‘tkir Hoshimovning “Ikki eshik orasi” romani ana shunday asarlardan biri bo‘lib, unda xalqimizning Ikkinchi jahon urushi yillaridagi hayoti, urushning inson taqdiriga keltirgan azob-uqubatlari, ayollar va bolalarning mashaqqatli kunlari, xalqning sabr-toqati, mehr-oqibati va insoniy qadr-qimmatini badiiy yuksaklikda tasvirlangan. Mazkur roman shunchaki tarixiy voqealarning tasviri emas, balki inson qalbining eng nozik tuyg‘ulariga kirib boradigan, jamiyatdagi har bir qatlamning ruhiy holatini ochib beruvchi falsafiy-badiiy asardir.

Roman nomining o‘zi ham — “Ikki eshik orasi” — chuqur ramziy ma’noga ega bo‘lib, inson hayotining boshlanishi (tug‘ilish) va yakuni (o‘lim) oralig‘idagi umr yo‘lini anglatadi. Bu yo‘l murakkab, to‘siqlarga boy, sinovli yo‘ldir. Yozuvchi ushbu yo‘lda insonni sinovga soluvchi turli holatlar — urush, ochlik, yetimlik, g‘am va qayg‘ular bilan bir qatorda, insonparvarlik, mehr-muhabbat, ishonch va sabr-toqat kabi yuksak fazilatlarni ham tasvirlaydi.

O‘tkir Hoshimov bu romanida o‘z davrining murakkab ijtimoiy muhitini chuqur tahlil qilgan, urushning front ortida qolgan aholiga ta’sirini badiiy tafakkur orqali ifodalagan. Asarda syujet chizig‘i orqali zamonaviy va tarixiy kontekstlar ustalik bilan uyg‘unlashtirilgan. Bu esa asarni faqat badiiy emas, balki sotsiologik va falsafiy nuqtai nazardan ham muhim manba darajasiga olib chiqadi.

Shu boisdan, ushbu maqolada “Ikki eshik orasi” romanining g‘oyaviy-badiiy yondashuvi, obrazlar tahlili, urush yillarining xalq ruhiyatiga ta’siri, folklor va milliy qadriyatlar talqini ilmiy asosda tahlil qilinadi. Asarda xalq ruhining bardoshliliigi, ona tilimizning badiiy imkoniyatlari, milliy urf-odatlar va xalq og‘zaki ijodi vositasida berilgan syujetlar orqali o‘zbek xalqining qanday ruhiy holatda yashagani o‘rganiladi.

Asosiy qism

O‘tkir Hoshimovning “Ikki eshik orasi” romanini o‘qir ekanmiz, hayot, oila, insoniylik, e’tiqod va milliy qadriyatlar kabi bir qator muhim masalalar o‘rtaga tashlanadi. Bu asar o‘zining oddiydek tuyulgan, biroq teran falsafiy mazmuni bilan o‘zbek nasrida yangi bosqich yaratgan durdona asarlardan biridir. Asarda inson hayoti tug‘ilish va o‘lim — ya’ni ikki eshik oralig‘ida kechishi bilan ifodalanadi. Bu g‘oya orqali muallif hayotga bo‘lgan e’tiborni, insoniyatni, vijdonni, halollikni va ma’naviyatni o‘quvchiga eslatadi.

Asar bosh qahramoni Zaynab obrazi orqali yozuvchi o‘zbek ayolining sabr-bardoshi, sadoqati, qudrati va fidoiyligini ko‘rsatadi. Zaynab nafaqat ona, balki butun oilani birlashtiruvchi kuch, irodali, ma’naviyatli va vijdonli inson sifatida gavdalanadi. Uning hayoti, yelkasiga tushgan og‘ir sinovlar, erining urushdan qaytmasligi, oilani boqish, bolalarni odam qilish yo‘lidagi kurashlari o‘zbek ayolining tarixiy qismatini yoritadi.

Roman davomida bolalar, ayniqsa, Bahodir, Bobur va boshqa obrazlar orqali yangi avlodning shakllanishi, ularning dunyoqarashi, o‘zgaruvchan jamiyatga moslashuvi tasvirlanadi. Bahodirning hayoti orqali yozuvchi yoshlikdagi tanlovlarning taqdirga ta’siri, atrof-muhitning inson shaxsiyatiga bo‘lgan ta’sirini ochib beradi. Bu orqali adib yoshlarning axloqiy-ruhiy kamoloti haqida chuqur fikr yuritadi.

Roman syujeti davomida voqealar oqimi turli zamon kesimlarida harakatlanadi. Hoshimov retrospektiv uslubdan foydalanib, o‘tmish va hozirgi kun o‘rtasidagi bog‘liqlikni chuqur ochib beradi. Bu esa asarning falsafiy qatlamini yanada boyitadi. Har bir epizodda hayot haqiqatlari, insoniy fazilatlar va jamiyatdagi muammolar tahlil qilinadi.

Ijodiy nuqtai nazardan olib qaraganda, “Ikki eshik orasi” romanida til va uslub masalasi alohida e’tiborga loyiq. Muallif xalqona tilda, jonli, obrazli, sodda va ta’sirchan ifodalar bilan fikr yuritadi. Asarda o‘zbekona muhit, urf-odatlar, xalq iboralari, maqollar, diniy va axloqiy qadriyatlar o‘ziga xos tarzda qo‘llaniladi. Jumladan, muallif "har kim dunyoga bir eshikdan kiradi, oxiri baribir ikkinchi eshikdan

chiqadi" degan hayot falsafasini takrorlab, inson umrining naqadar qisqa, lekin mazmunli bo'lishi kerakligiga urg'u beradi.

Romandagi yana bir muhim jihat — tarixiy kontekstidir. Urush yillari, ocharchilik, sovet davrining mafkuraviy bosimi, erk va e'tiqod erkinligining cheklanishi kabi ijtimoiy hodisalar inson taqdiri orqali aks ettiriladi. Hoshimov bu tarixiy haqiqatlarni bevosita siyosiy bayonotlarsiz, balki inson qalbini ochish orqali o'quvchiga yetkazadi.

Ayniqsa, oila, onalik va farzand tarbiyasi masalalari chuqur yoritilgan. Zaynabning har bir farzandining taqdiri orqali muallif jamiyatda onaning o'rni, tarbiyaning kuchi, e'tiqod va ma'naviyatning inson hayotiga ta'sirini ifodalaydi. Asar shunchaki bir oilaning hayoti emas, balki butun xalqning, millatning ruhi, ma'naviy poydevori aks ettirilgan hayot manzarasidir.

Shuningdek, roman falsafiy-psixologik tafakkur bilan sug'orilgan. Har bir obraz o'ziga xos ruhiy kechinmalar bilan berilgan. Xususan, onaning ichki monologi, o'ziga-o'zi savol berishi, kechmishlar ustida o'ylashi va doimiy "vijdon ko'zgu"si oldida o'zini tahlil qilishi o'quvchini ham o'z hayoti haqida fikr yuritishga undaydi.

Xulosa qilib aytganda, O'tkir Hoshimov "Ikki eshik orasi" romanida milliylik, ruhiyat, ma'naviyat va hayot falsafasini badiiy jihatdan juda yuqori darajada tasvirlagan. Ushbu asar nafaqat badiiy adabiyot namunasi, balki jamiyatga, avlodlarga saboq beruvchi, ruhiy tarbiya beruvchi manba sifatida ham o'z ahamiyatiga ega.

Asarning mazmuni va g'oyaviy yo'nalishi

Roman yetti qism va qirq yetti bobdan iborat bo'lib, unda to'qqizta asosiy personajning hayoti orqali urush yillaridagi xalqning mashaqqatli taqdiri tasvirlangan. Asarda urushning insoniyatga keltirgan azob-uqubatlari, xalqning fidoyiligi va ma'naviy kuchi realistik obrazlar vositasida ifodalangan.

Muallif asarda inson umrining murakkabligini, tug'ilish va o'lim oralig'idagi hayot yo'lini falsafiy jihatdan yoritadi. "Ikki eshik orasi" atamasi hayotning boshlanishi va yakunini anglatib, insonning bu yo'ldagi kurashi, sabr-toqati va jasorati asarning asosiy g'oyasini tashkil etadi.

Personajlar va ularning badiiy talqini

Asarda Orif oqsoqol, Qora amma, Robiya, Shomurod, Kimsan kabi obrazlar orqali urush yillaridagi xalqning ruhiy holati, sabr-toqati va insoniy fazilatlari yoritilgan. Orif oqsoqol obrazida donishmandlik, tajriba va hayotiy aqidalar mujassam bo'lsa, Qora amma obrazi orqali ayolning sabr-toqati, mehr-muhabbati va fidoyiligi ko'rsatilgan.

Muzaffar obrazi orqali bolalik nigohi bilan urushning dahshatlari, ochlik, qo'rquv va umidlar tasvirlangan. Yozuvchi bolalar dunyosini ochib berishda folklor elementlariga murojaat qilgan, bu esa asarning badiiy qiymatini oshirgan.

Folklor elementlari va milliy qadriyatlar

Roman xalq og‘zaki ijodining namunalariga boy bo‘lib, unda bolalar o‘yinlari, tez aytishlar, masxaralamalar, marosimlar, to‘y va motam udumlari keng yoritilgan. Masalan, Muzaffarning sinfdoshi Munavvarga aytgan masxaralamasida bolalar dunyosining soddaligi va sho‘xligi aks etgan:

“Bilasanmi sen kimsan: Minavarsan! Minavar, Minavar cho‘ntagingda nima bor? Sichqonning ini bor, kalamushning dumi bor! Dumingni bir ko‘rsat!”

Shuningdek, chaqaloqni beshikka belash marosimi, isiriq tutatish, non qo‘yish kabi udumlar orqali xalqning urf-odatlari, e‘tiqodlari va milliy qadriyatlarini yoritilgan. Bu elementlar asarning milliy ruhini kuchaytiradi va o‘quvchini xalqning boy madaniy merosi bilan tanishtiradi.

Urush yillari va insoniy qadriyatlar

Asarda urush yillaridagi xalqning mashaqqatli hayoti, ochlik, qahatchilik, azob-uqubatlar, lekin shu bilan birga, insoniy qadriyatlar, mehr-oqibat, sabr-toqat va vatanparvarlik tuyg‘ulari chuqur tasvirlangan. Yozuvchi urushning dahshatlarini faqat frontdagi janglar orqali emas, balki front ortidagi xalqning hayoti orqali ko‘rsatadi.

Muallifning o‘zi asar haqida shunday deydi: “Rost bilan yolg‘onning o‘rtasi — to‘rt enlik”, degan gap bor. Qiziq, nega endi oz emas, ko‘p emas, to‘rt enlik? Gap shundaki, ko‘z bilan quloqning orasi — to‘rt enlik ekan. Eshitganingga emas, ko‘rganingga ishon ... Maqsad — shu. Bu kitobdagi ko‘p odamlami o‘zim ko‘rganman. Ko‘plari bilan gaplashganman. Ba‘zilarining o‘zi bilan, ba‘zilarining ... ruhi bilan ... Ba‘zilari nimani gapirgan bo‘lsa, shuni qog‘ozga tushirdim. Ba‘zilari nima gapirganini emas, nima o‘ylaganini yozishga majbur bo‘ldim.”

Xulosa

O‘tkir Hoshimovning “Ikki eshik orasi” romani o‘zbek adabiyotida muhim o‘rin egallagan, milliy tafakkur va insoniy qadriyatlarning teran ifodasiga aylangan asardir. Asarda tasvirlangan urush yillaridagi og‘ir sharoit, xalqimizning ijtimoiy, ma‘naviy va ruhiy kurashlari, har bir obraz orqali jonli va ta‘sirli tarzda yoritilgan. Ayniqsa, ayol obrazlari – Zulfiya, buvi, Saodat va boshqa ayollarning timsolida o‘zbek ayolining chidamli, sabrli va metin fe‘l-atvori yorqin ochib berilgan. Ular oila, jamiyat va kelajak avlod taqdirini belgilovchi kuch sifatida ko‘rsatiladi.

Romanning eng muhim jihatlaridan biri — inson hayotiga nisbatan chuqur falsafiy qarashdir. “Ikki eshik orasi” degan ramziy nom hayot va o‘lim oralig‘ida insonning tutgan yo‘li, qilgan amali, yuritgan axloqi va egallagan fazilatlarining barchasi bir kun kelib baholanishini anglatadi. Muallif bu qarashni badiiy obrazlar, xalqona iboralar va falsafiy tafakkur bilan uyg‘unlashtirib, o‘quvchining fikrlash doirasini kengaytiradi.

Asarda tasvirlangan xalqning og‘ir sinovlardagi bardoshi, bir-biriga bo‘lgan mehr-oqibati, urush sharoitida ham insoniylikni saqlab qolishga bo‘lgan intilishi – bu faqat tarixiy voqelik emas, balki har bir avlod uchun saboqdir. O‘zbek xalqining

o‘zligiga, tiliga, e‘tiqodiga, ota-onaga bo‘lgan hurmatga sodiqligi har bir sahifada yaqqol seziladi. Bu jihatlar romanni nafaqat adabiy, balki pedagogik, axloqiy, sotsiologik va tarixiy nuqtai nazardan ham bebaho manbaga aylantiradi.

Shuningdek, roman zamonaviy o‘quvchi uchun ham dolzarbligini yo‘qotmagan. Bugungi kunda ham odamlar hayotning “ikki eshik orasida” turib turli tanlovlar, sinovlar va axloqiy qarorlar bilan yuzma-yuz kelishadi. Bu jihatdan “Ikki eshik orasi” asari insonning jamiyatdagi o‘rni, ijtimoiy mas’uliyati, oila va mehr kabi tushunchalarning qadrini chuqur anglatadi.

Xulosa qilib aytganda, O‘tkir Hoshimovning ushbu asari o‘zbek adabiyotining durdonalaridan biri bo‘lib, nafaqat urush yillaridagi hayotni yoritadi, balki har bir avlod uchun ibrat bo‘luvchi falsafiy, axloqiy va milliy qadriyatlar maktabi hisoblanadi. U o‘quvchini nafaqat o‘tmishga safar qildiradi, balki hozirgi hayot haqida ham chuqur mushohada yuritishga undaydi. Asar o‘zining g‘oyaviy-badiiy yuksakligi, hayotiy dolzarbligi, milliy ruhiyatni ifoda etganligi bilan bugungi kunda ham muhim o‘quv manbasi sifatida o‘z ahamiyatini yo‘qotmaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Hoshimov, O‘. (2000). Ikki eshik orasi. Toshkent: Sharq nashriyoti.
2. Qo‘chqorov, A. (2015). O‘zbek adabiyoti tarixi. Toshkent: O‘zbekiston Milliy Ensiklopediyasi.
3. G‘ofurov, A. (2018). “O‘tkir Hoshimov ijodida milliylik va badiiy tafakkur”. // Filologiya masalalari, №2, 45–50-betlar.
4. Karimova, M. (2021). Zamonaviy o‘zbek adabiyotida ayol obrazlari. Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti.
5. Nurullayev, D. (2016). “Realizm va ruhiyat: O‘tkir Hoshimov romanlarining badiiy tahlili”. // Adabiyotshunoslik izlanishlari, №4, 23–30-betlar.
6. Abdullayeva, N. (2017). O‘zbek adabiyotida urush mavzusi. Samarqand: SamDU nashriyoti.
7. Aliyev, M. (2019). “Inson va jamiyat munosabatining badiiy ifodasi: O‘tkir Hoshimovning “Ikki eshik orasi” romani misolida”. // Til va adabiyot ta‘limi, №1, 61–65-betlar.
8. Gafurova, Z. (2020). “Ayol obrazining tahlili O‘tkir Hoshimov asarlari misolida”. Adabiy tahlil jurnali, №3, 70–76-betlar.
9. Xudoyberdiyev, A. (2022). O‘zbek adabiyotida ruhiyat tahlili. Toshkent: Ilm ziyo nashriyoti.
10. Boboyorov, K. (2014). O‘zbek adabiyotida hayotiylik tamoyili. Toshkent: Fan.